

АНОТАЦІЯ

Висоцька Т.М. Автокефалія православних як чинник змін в релігійно-церковному та суспільно-політичному житті України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 031 – релігієзнавство. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2020.

Дисертація присвячена аналізу українського досвіду поєднання національних цінностей з універсальними християнськими цінностями у межах «відкритого православ'я», ідеї якого надають унікальні можливості для перманентних об'єднавчих процесів, широкого соціально-політичного та громадянського примирення, починаючи з релігійної сфери та закінчуючи загально-національними і регіональними ініціативами. Позитивний потенціал впливу українського православ'я на вироблення загальної громадянської та політичної ідентичності на основі більш ширшій, ніж етнічна культура чи київська християнська традиція, поступово розкривається, поки що переважно у діяльності та риториці Православної Церкви України. Здійснена об'єктивна релігієзнавча оцінка векторів змін, оцінка можливого позитивного впливу «відкритого православ'я» як ідейної платформи єднання усіх православних України, виокремлення точок дотику ідей «відкритого православ'я» ПЦУ та цінностей, що сповідують більшість помісних православних церков на чолі з Константинопольською патріархією. Проведена комплексна оцінка перспектив подальших об'єднавчих процесів в українському православ'ї після конституювання Православної Церкви України.

Мета дослідження полягає в комплексному філософсько-релігієзнавчому аналізі впливу невизнанної та визнанної автокефалії православних на релігійне і світське життя України сьогодення, трансформацій ідентичності сучасного

українського православ'я, можливих напрямків подальших змін православного середовища у напрямку його консолідації.

Об'єктом дослідження є особливості розвитку українського православ'я у зв'язку з його автокефалізацією та визнанням автокефальної Православної Церкви України.

Предметом дослідження є особливості процесу конституювання визнаної автокефалії українського православ'я та їх вплив на релігійну та соціально-політичну сфери України.

Уперше здійснено комплексний аналіз оцінок впливу особливостей розвитку українського православ'я на суспільно-політичну дійсність в сучасному релігієзнавстві та встановлено діалектичну єдність етнічно-національного, релігійно-політичного та цивілізаційно-культурного аспектів розвитку. Виявлено, що розвиток українського православ'я типологічно схожий із процесами, що привели до набуття автокефалій балканськими народами, і є у цьому відношенні частиною деімперіалізації та деколонізації.

Виявлено особливості історичних трансформацій українського православ'я у контексті європейського духовно-релігійного простору та доведено, що православ'я в Україні характеризується стійкими традиціями самостійного розвитку, які від самого початку були під різноматними загрозами зовнішнього тиску.

Встановлено, що процеси автокефалізації українського православ'я кінця ХХ – початку ХХІ століття були частиною національно-визвольних змагань і лише поступово привели до відродження традицій «відкритого православ'я» як сучасного різновиду київського християнства та контекстуалізації вселенського православ'я у протистоянні російському та проросійському фундаменталізму.

Доведено, що особливостями процесу конституювання Православної Церкви України як визнаної автокефалії стало можливим завдяки використанню особливих прав Константинопольського патріархату, пов'язаних з владою цієї церкви як першої кафедри та правами церкви-матері.

Інтерпретація подій 1686 року як таких, що не означали передачі права на територію Київської митрополії РПЦ перемагає в сучасній історіографії. Права Константинопольського патріархату на втручання в Україну для початку вирішення наявних проблем доведені богословами, підтверджені соборами та зростанням авторитету Вселенського патріарха після Всеpravославного собору, визнаються значною кількістю помісних церков. Активна відверта і прихована підтримка дій сепаратистів у Криму та на Донбасі привела до підриву авторитету РПЦ в Україні, а на рівні міжправославних відносин та в Україні Московський патріархат не запропонував ефективних заходів, що могли б протидіяти наданню автокефалії об'єднаній Православній Церкві України. Утвердження ПЦУ привело до перемоги ідей «відкритого православ'я» і утвердження ПЦУ в ролі лідера християнського громадянського суспільства, активними діячами якого також є УГКЦ та ВРЦіРО. Все це дозволяє поступово долати столітні звички традиційних релігійних центрів намагатися вирішувати проблеми України без участі церковного Києва.

Завдяки аналізу джерела ідей відкритого православ'я, що стала стратегією розвитку Православної Церкви України доводиться, що сучасне українське відкрите православ'я розвивається внаслідок спроб відродити ідентичність київського християнства, контекстуалізувати соціальну доктрину вселенського православ'я та концепції сучасної православної теології, а також завдяки зверненню до ранньохристиянського бачення відносин церкви і суспільства.

Виявляється, що в цілому сучасне українське відкрите православ'я стало сформованою доктриною, яка змістовно є мета-парадигмою, що може вбирати у себе значне різноманіття конкретних ідей. Діалогічність та відкритість самої цієї парадигми створюють умови для її популярності та активного розвитку. Пропонована парадигма відкритого православ'я є конкурентно спроможною на українському ринку релігійних ідей та здатна справляти значний вплив на соціально-політичний контекст України сьогодні.

Доводиться, що Православна Церква України розвиває відкрите православ'я як власну ідентичність, яка дозволяє активно служити суспільству, ефективно проповідувати християнські цінності, захищати права різних категорій потребуючих.

Виявлено, що теологія примирення ПЦУ має кілька вимірів. Першим і найважливішим є загальнонаціональне примирення, віднайдення справедливого миру для українського суспільства як єдності різноманіття. Другим виміром є примирення з українськими греко-католиками заради спільної діяльності на користь суспільства і держави, без еклезіального поєднання юрисдикцій та видимого сопричастя. Третім елементом теології примирення є бачення діалогу з УПЦ МП та РПЦ як можливого та необхідного елементу досягнення миру на основі загальнохристиянських цінностей.

Доводиться, що для конституювання загальної єдності православних в Україні на основі автокефального статусу українського православ'я складаються сприятливі умови у зв'язку з провалом спроб РПЦ створити союз помісних церков, який би вимагав суду над патріархом Варфоломієм за надання Томосу ПЦУ.

Уточнено положення про те, що автокефальна православна церква є атрибутивною ознакою державного існування нації у східноєвропейській духовній традиції.

Набуло подальшого розвитку твердження про кризу спілкування помісних православних церков, причиною якої стала політика РПЦ, зумовлена впливом фундаменталізму.

Висновки і теоретичні твердження, які обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, сприяють глибшому розумінню трансформацій українського православ'я, впливу цих докорінних трансформацій на державні та соціальні інституції, перспектив розвитку релігійної сфери в Україні. Це дозволяє створити ефективні теоретичні моделі державно-церковної та суспільно-церковної співпраці.

Матеріали дослідження можуть бути використані в науковій, викладацькій діяльності, а також у практичній роботі щодо удосконалення моделей розвитку державно-церковних і суспільно-церковних відносин, у пошуках ефективних заходів для релігійного примирення в Україні.

Ключові слова: православ'я, київське християнство, автокефалія, релігійний фундаменталізм, відкрите православ'я, екуменізм.

ABSTRACT

Vysotska T.M. Autocephaly of the Orthodox as a factor of change in the religious, ecclesiastical and socio-political life of Ukraine. – The manuscript.

Dissertation for the academic degree of Ph.D. Specialty 031 – Religious Studies. – National Pedagogical Dragomanov University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the analysis of the Ukrainian experience of combining national values with universal Christian values within the framework of "open Orthodoxy", the ideas of which provide unique opportunities for permanent unification processes, broad socio-political and civic reconciliation, starting from the religious sphere to national and regional initiatives. The positive potential of Ukrainian Orthodoxy's influence on the development of a common civic and political identity on the basis of a broader than ethnic culture or Kyiv Christian tradition is gradually being revealed, so far mainly in the activities and rhetoric of the Orthodox Church of Ukraine. An objective religious assessment of the vectors of change, assessment of the possible positive impact of "open Orthodoxy" as an ideological platform for the unity of all Orthodox Ukrainians, identification of points of contact between the ideas of "open Orthodoxy" PCU and values professed by most local Orthodox churches led by Patriarchate of Constantinople. A comprehensive assessment of the prospects for further unification processes in Ukrainian Orthodoxy after the constitution of the Orthodox Church of Ukraine was conducted.

The purpose of the study is a comprehensive philosophical and religious analysis of the impact of unrecognized and recognized autocephaly of the Orthodox on the religious and secular life of Ukraine today, transformations of the identity of modern Ukrainian Orthodoxy, possible directions for further changes in the Orthodox environment towards its consolidation.

The object of the study is the peculiarities of the development of Ukrainian Orthodoxy in connection with its autocephaly and the recognition of the autocephalous Orthodox Church of Ukraine.

The subject of the research is the peculiarities of the process of constituting the recognized autocephaly of the Ukrainian Orthodoxy and their influence on the religious and socio-political spheres of Ukraine.

For the first time, a comprehensive analysis of assessments of the impact of the peculiarities of the development of Ukrainian Orthodoxy on the socio-political reality in modern religious studies and established a dialectical unity of ethnic-national, religious-political and civilizational-cultural aspects of development. It was found that the development of Ukrainian Orthodoxy is typologically similar to the processes that led to the acquisition of autocephaly by the Balkan peoples, and is in this respect part of de-imperialization and decolonization.

The peculiarities of historical transformations of Ukrainian Orthodoxy in the context of the European spiritual and religious space are revealed and it is proved that Orthodoxy in Ukraine is characterized by stable traditions of independent development, which from the very beginning were under various threats of external pressure.

It is established that the processes of autocephaly of Ukrainian Orthodoxy of the late XX - early XXI century were part of the national liberation struggle and only gradually led to the revival of the traditions of "open Orthodoxy" as a modern kind of Kyivan Christianity and contextualization of universal Orthodoxy in opposition to Russian and pro-Russian fundamentalism.

It is proved that the peculiarities of the process of constituting the Orthodox Church of Ukraine as a recognized autocephaly became possible due to the use of

special rights of the Patriarchate of Constantinople related to the power of this church as the first department and the rights of the mother church. Interpretation of the events of 1686 as not signifying the transfer of rights to the territory of the Kyiv metropolitanate of the ROC wins in modern historiography. The rights of the Patriarchate of Constantinople to intervene in Ukraine to begin solving existing problems have been proven by theologians, confirmed by the councils and the growing authority of the Ecumenical Patriarch after the All-Orthodox Council, recognized by a significant number of local churches. Active overt and covert support for separatist actions in Crimea and Donbas undermined the ROC's authority in Ukraine, and at the level of inter-Orthodox relations in Ukraine, the Moscow Patriarchate did not propose effective measures to counter autocephaly to the united Orthodox Church of Ukraine. The approval of the PCU led to the victory of the ideas of "open Orthodoxy" and the approval of the PCU as the leader of Christian civil society, whose active members are also the UGCC and the VRCiRO. All this allows us to gradually overcome the centuries-old habits of traditional religious centers to try to solve the problems of Ukraine without the participation of church Kyiv.

Due to the analysis of the source of ideas of open Orthodoxy, which became the development strategy of the Orthodox Church of Ukraine, it is proved that modern Ukrainian open Orthodoxy develops as a result of attempts to revive the identity of Kyivan Christianity, contextualize the social doctrine of universal Orthodoxy and the concept of modern Orthodox theology. to the early Christian vision of the relationship between church and society.

It turns out that in general, modern Ukrainian open Orthodoxy has become an established doctrine, which is meaningfully a meta-paradigm that can absorb a significant variety of specific ideas. Dialogicity and openness of this paradigm itself create conditions for its popularity and active development. The proposed paradigm of open Orthodoxy is competitive in the Ukrainian market of religious ideas and can have a significant impact on the socio-political context of Ukraine today.

It turns out that the Orthodox Church of Ukraine develops open Orthodoxy as its own identity, which allows it to actively serve society, effectively preach Christian values, and protect the rights of various categories of the needy.

It was found that the theology of PCU reconciliation has several dimensions. The first and most important is national reconciliation, finding a just peace for Ukrainian society as a unity of diversity. The second dimension is reconciliation with Ukrainian Greek Catholics for the sake of joint action for the benefit of society and the state, without an ecclesiastical combination of jurisdictions and visible complicity. The third element of the theology of reconciliation is the vision of dialogue with the UOC-MP and the ROC as a possible and necessary element of achieving peace on the basis of universal Christian values.

It turns out that favorable conditions are created for the constitution of the general unity of the Orthodox in Ukraine on the basis of the autocephalous status of Ukrainian Orthodoxy due to the failure of the ROC's attempts to create a union of local churches.

The position that the autocephalous Orthodox Church is an attributive sign of the nation's state existence in the Eastern European spiritual tradition has been clarified.

The allegation of a crisis of communication between the local Orthodox Churches, caused by the policy of the ROC due to the influence of fundamentalism, was further developed.

The conclusions and theoretical statements, which are substantiated in the dissertation research, contribute to a deeper understanding of the transformations of Ukrainian Orthodoxy, the impact of these radical transformations on state and social institutions, the prospects for the development of the religious sphere in Ukraine. This allows you to create effective theoretical models of state-church and socio-church cooperation.

The research materials can be used in scientific and teaching activities, as well as in practical work on improving the models of development of state-church and

social-church relations, in search of effective measures for religious reconciliation in Ukraine.

Key words: Orthodoxy, Kiev Christianity, autocephaly, religious fundamentalism, open Orthodoxy, ecumenism.